

A mai magyar irodalom.

Dr. Bisztray Gyula

miniszteri titkár, a Magyar Szemle belső munkatársa.

I. Irodalmi viszonyaink a világháború előtt.

Minden efféle kísérletet, amely az élő irodalmat próbálja összefoglalni, mentegetődzéssel illik kezdeni. Az óvatosság nem is fölösleges, hiszen aki a jelen mozgalmait boncolja, érzékenyen reagáló, élő szervezethez nyúl. De veszélyes a vállalkozás azért is, mert a kortársakról mondott nézeteinket nem véglegesen kialakult megállapításokra alapítjuk, hanem egy folytonos mozgásban levő organizmus pillanatnyi helyzetére és változó erőviszonyaira, melyeknek képét még nem foglalta határozott körvonalakba a történelmi távlat. Az élő irodalommal való foglalkozás tehát a kritika kényes területére tartozik. A mai irodalmi jelenségeknek csupán irányvonalait rajzolhatjuk meg s ezeknek főbb képviselőiről is végleges ítélet helyett inkább csak a lehetőség szerint objektív véleményünket nyilváníthatjuk. A végső megállapításokat fenn kell tartanunk a jövő számára, mert mint minden kérdésben, úgy az irodalmi élet eredményeinek elbírálásában is a legfőbb bíró az Idő.

Ismerve és előrebocsátva feladatunk nehézségeit, nem törekszünk minden áron az irodalomtörténet számára fogalmazni meg nézeteinket. Beérjük azzal, ha a mai magyar irodalom irányairól, mozgalmairól és jelentősebb egyéniségeiről sikerül minél elfogulatlanabb áttekintést adnunk, amely az irodalom berkeiben kevésbé otthonosak részére is megbízható tájékozással szolgálhat.

Mindenekelőtt vázoljuk röviden a világháború előtti irodalmi viszonyainkat.

A múlt század páratlan lendülete a nyolcvanas években hirtelen megtört, lehanyatlott. A régi formák kiélték magukat, az irodalmi vezetés kicsúszott a nemzeti klasszicizmus kiöregedett képviselőinek kezéből. A nemzet életében a kiegyezés óta egyre erőteljesebben nyomult előtérbe az idegen eredetű, városi polgári réteg, rendkívüli fogékonyságot mutatva minden új szellemi mozgalom iránt.

Eleinte nem írói egyéniségek, hanem csoportok szabják meg az új irányvonalát. Folyóiratok állnak a mozgalom kiindulási pontján, úgymint „A Hét”, a „Magyar Géniusz” s végül az Ignó és Osváth Ernő szerkesztésében megjelenő „Nyugat”. A Nyugat föltétlen vezetőszererephez jut; sikerül maga köré

gyűjteni a legkitűnőbb fiatal tehetségeket: Adyt, Móricz Zsigmondot, Babits Mihályt, Kosztolányit, Juhász Gyulát, Kaffka Margitot és másokat. Érthető, ha első csatározásait, amelyek egyformán voltak politikai, társadalmi és irodalmi, illetőleg művészeti háttérűek, — alaposan felvértezve s egyre fölényesebb harcmodorban vívta. Másfelől viszont azokat a súlyos támadásokat, amelyek a Nyugatot és a vele kapcsolatos köröket érték, — nem is ez a kiváló írói gárda váltotta ki, hanem az az élelmes tollforgató sereg, amely mögöttük felvonulva, a szellemi élet minden jelentős frontját hatalmába keríteni igyekezett. Az „irodalompolitika” kifejezés használata nálunk sohasem indokoltabb, mint éppen ezeknek a köröknek tevékenységéről szólva. Mert irodalom-, sőt üzlet-politikanál nem egyéb az a taktika, ahogyan e szervezet élelmes és ügyes vezetői kisajátították s rövid időn belül mintegy monopolizálták az irodalmi élet minden jelentősebb terepnumát.

Ez a liberalizmus emlőin nevelkedett — a liberalizmust végzetesen kompromittáló —, radikálisnak is nevezett irodalmi csoport kétségtelenül nagy szakértelemmel keverte a kártyáit. Mindenekelőtt kitűnően reklámozta s a maga számára teljesen kisajátította a működési területébe vont írói kiválóságokat, hogy azután velük együtt a maga selejtes garnitúráját is elfogadtassa, a legkülönbözőbb fogásokkal megtévesztve a laikus nagyközönséget. Gondoskodott róla, hogy a tájékozatlan olvasó e tizedrangú akarnokok nevét állandóan együtt lássa a nagy okéval, azonos keretben, azonos hangsúllyal. Így aztán a jámbor olvasó ízlésében megzavarva, tájékozódásában félrevezetve (mert hiszen a középiskolában irodalomtörténetünk Arany Jánossal végződött!) hajlandó lett egy kalap alá fogni a valódi értékeket és a silány imponderabiliákat, s hitelt adott a nálunk évtizedeken át szinte kizárólagosan irodalmi propagandát folytató körök szemfényvesztő mutatványainak.

Ennek az egyoldalú és tendenciózus irodalmi közvéleményirányításnak számos példájára hivatkozhatunk. A legismertebb: Karinthy Frigyes „Így írtok ti” című paródia-gyűjteménye. Az egyébként eredeti tehetségű Karinthy e groteszk görbetükrében Ady, Babits, Kosztolányi, Herczeg, Móricz Zsigmond és Kaffka Margit mellett a következő nevek sorakoznak fel: Kemény Simon, Szomory Dezső, Erdős Renée, Szomaházy István, Szép Ernő, Bíró Lajos, Bródy Sándor, Jób Dániel, Vajda Ernő, — többnyire a Kiss József szerkesztette Hét és a Kabos Ede szerkesztette Érdekes Újság főszerkesztői. Nem elég, hogy az összeomlásig ők a fővárosi sajtó és színházak kizárólagos tárca-, kroki-, kabaré-, chanson-, színmű- és regény-írói, szükség volt arra is, hogy a „modern magyar irodalom” képviselőinek tekintessenek, mintha az említett kiválóságokkal valamennyien egyenrangúak, egybördában szöttek lennének.

Egy másik jellegzetes kiadványban, amely ennek a pesti kávéházi irodalomnak szellemében készült s címevel az akkori irodalmi élet boudoirjába ígér betekintést, hasonlóan ügyes körítésben húzódik meg a rejtett szándék:

a kakukfiókáknak a magyar irodalmi közösségbe való becsempészése. E kiadványban csalétekként egy-egy fejezet a kitűnő Krúdy Gyulával és Szini Gyulával foglalkozik ugyan, a tulajdonképpeni tartalmat azonban a Keleti Artúr, Vajda Ernő, Káinoki Izidor, Bródy Sándor, Szomory Dezső, Somlyó Zoltán-féle tipikus pesti újságíró figurák szertelen magasztalása tölti ki. Ezt a háborúelőtti pesti kávéházi irodalmiságot maga az illetékes krónikás e találó szavakkal jellemzi: „Pest a kávéházakban fordítja ki a lyukas zsebét, itt hullatja el ötleteit, itt meztelenre vetkezik, hogy felkínálja ócska bőrét, vagy sebeit mutogassa. A körüti kávéházakban lüktet Pest szíve, amelynek a könnye: rózsaszínű álmom és a mosolya: szélhámosság”. A kávéházakban, a modern üzletemberek e nemzetközi vásárcsarnokaiban, ezeknek füstös, poros, áporodott levegőjében, ebben az esténként „kivilágított lében” (ahogy idézett szerzőnk kifejezi magát) itt alakult ki az az olcsón szellemeskedő és füledt erotikumot árasztó háborúelőtti „irodalom”, amely csakhamar hatalmába kerítette az egész magyar szellemi életet s amelynek jól megszervezett klikkjei mintegy másfél évtizeden át az irodalmi fórumok zajos hangadói voltak.

Ez a mixelő módszer az irodalmi és művészeti élet minden vonatkozásában érvényesült, úgy, hogy végül a legtöbb jámbor vidéki olvasó még a kilencszázhuszas években sem tudta, van-e s mi a különbség például Ady és Szép Ernő, vagy Móricz Zsigmond és Jób Dániel, vagy Kaffka Margit és Erdős Renée között. Ez a szervezet az ő körein kívülállókkal olykor heves és kíméletlen polémiákat vívott, vagy ami még eredményesebbnek látszott: észre sem vette. Egyszerűen elhallgatta őket, mintha nem is léteznének.

De amint elítéljük az irodalomnak ezt az eliparosítását, az esztétikumnak és merkantilizmusnak nagy szakértelemmel történt összeházasítását: ugyanúgy el kell ítélnünk azt az olcsó triumfust is, amelyet az irodalom élelmes dilettánsai a másik végletre helyezkedve tartottak a kilencszázhuszas évek elején, a terméketlen és meddő irredenta konjunktúrájában. Az összeomlás után ugyanis az addig divatozó nemzetköziség helyére a másik véglét: a túlzó sovinizmus lépett. Az esztétikum, az etikai, tartalmi értékek háttérbe szorultak; rövid időre azok kerültek az élre, akik jobban győzték hanggal és öblös torokkal. Mint ahogy a szabadságharc után, úgy ekkor is az elnémult nagyok helyét csiripelő verebek zaja verte fel, akik a legszentebb eszmék, elvek és programmok palástjában: a hazafiság, magyarság jelszava mögött rontották az irodalom, a költészet, a szellem hitelét, viszont (meg kell adni!) annál jobban egyengették a saját érvényesülésük útját.

//. A fejlődés útjelzői.

Mai irodalmi életünk kiinduló állomásán a következő költők, írók, tudós- és művészegyémiségek a kiboivvákoksis és A további fejlődés útjelzői; Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Prohászka Ottokár, Szekfü Gyula, Bartók Béla és Kodály Zoltán. Az ő szellemük kisugárzása terméke-

nyitette meg leginkább a világháború óta eltelt húsz esztendő magyarságának generációit. Az ő tanításai nyomán kezdenek kikristályosodni az újabb magyar irodalmi törekvések. Hatásuk annyira mély és intenzív, hogy az elszakított területek szellemi rétegére is rányomták a maguk kitörülhetetlen bélyegét.

A kor elsőnek *Ady Endre* nevét írta zászlójára. Ady a gyászos emlékü 1918 évvégi eseményeket halálos betegen élte át; 1919 januárjában halt meg, amikor az ország határait már előzönlötték az idegen csapatok. E tragikus sorsú viharadár tehát az ezeréves Magyarországgal együtt zuhant el; de az ájultságból föléledő nemzet írói az ő nevével, az ő tanításaival vették fel a megváltozott viszonyok között a harcot a sokféle osztott magyarság megtartásáért. Sorsában a nemzet a maga sorsát vélte felismerni, tragikumában önmaga példáját látta. Addig „érthetetlennek” bélyegzett szimbólumai eszméitető hatásukká váltak, egységes nemzetképe a magyarság fogalmának új politikai értelmezésére vezetett. Költészete — amely egy korábbi fejlődés tetőzése, lezáródása és csodálatos kiteljesülése — így válik egy új fejlődés gyökérzetének alaprétegévé. Ady korszakot zár és korszakot nyit, mint minden nagy egyéniség. A magyar lélek legmélyebb titkainak, örök értékeinek, vágyainak, szándékainak és elhivatottságának megtestesítője ő, akinek költészete éi politikai tanításai szerves egységben határozzák meg egyéniségét. Nyugati hatások alatt indult, de ezek a hatások nem kötötték meg, hanem épp ellenkezőleg: felszabadították egyéniségét. Ugyanilyen felszabadító szerepet játszott ő maga is azokban az ifjú szívekben, melyekben költészete s szelleme továbböröklődik. Jelentőségét elsősorban lírai forradalma adja meg, hiszen költészete eladdig ismeretlen hangokat adott a modern ember lelki világának s a magyarság belső vívódásainak kifejezésére. Prófétiikus megnyilatkozásaiban az utána következő nemzedék legégetőbb kérdéseire keresett választ, eligazodást.

Hasonlóképpen igen nagy ösztönző és irányt mutató hatással volt háború utáni fiatalságunkra a Nyugat-kör legmarkánsabb prózáirója, *Móricz Zsigmond*. A korábbi parasztábrázolás idealizmusától elfordulva, naturalisztikus színekkel mutatta be a falu képét és megtanította arra, hogy falusi népünket nemzeti és szociális szempontból értékeljük. Erdélyi regénytrilógiájával nemzeti önállóságunk egyik küzdelmes és tanulságos fejezetét mutatja be, hirdetve, hogy szűk határok között is lehet és kell független s számítóan okos európai életet élnünk.

A magyar nép e szociális szemléletét *Szabó Dezső* fejlesztette tovább. „Az elsodort falu”-ban és többi nagyhatású művében kíméletlenül tárta fel a magyar élet problémáit. Ezen a réven vált az 1920-as években a magyar ifjúság gondolkozásának egyik legfőbb irányítójává. Szabó Dezsőben a nyugati európaiság és a keleti magyarság Adynál is erőteljesebben és tudatosabban forr egybe. Az ő jövőbeli Magyarországaiban a nyugati hatások többé már

nem választófalai, hanem termékenyítő erői a magyar fejlődésnek. Az a kiegyenlítődés, amely a nyugatos mozgalmat a nemzeti hagyományokkal összekapcsolta, elsősorban az ő alkotó és buzdító munkásságával kelteződik. Az aktivizmus „hitteljes művészetét” hirdeti, s a világteremtő hitet, túláradó életigenlését mindenekelőtt a magyarság lelkébe kívánja beoltani. Szabó Dezső robusztus zsenije azonban mindvégig kiegyensúlyozatlan maradt; nemcsak építette, de olykor el is térítette a háború utáni fiatalok útját. Ez a fiatalság nem is minden tekintetben értette meg s követte mesterét. Szabó Dezső európai nagy kultúráját, klasszikus eszményeken nevelődött szelleme műveltségsumját tanítványai (illetőleg azok, akik lehangosabban tanítványainak hirdetik magukat) nem mind siettek eltanulni tőle. A harmincas években különben Szabó Dezső erősen magára maradt. E miatt jórészt csak saját-magát vádolhatja, mert időközben patetikus lendülete mind gyakrabban üres pózokba merevedett, megértést és testvéri szeretetet hirdető tanításait féktelen önimádat, állandó marakodás és különöc elzárkózás váltotta fel, s szélesen áradó, gazdag és merész szárnyalású nyelve pedig hovatovább üres formalizmusba, öncélú ornamentikába veszett. De legutóbb, a 60. születésnapja alkalmából rendezett ünneplés azt mutatta, hogy a magyar ifjúság java mégis forró hálát érez a tőle kapott indításokért s azért az önzetlen, tiszta hivatás-teljesítésért, amelyet újabb munkássága jelent.

Az 1920-as évek tétova iránykeresését semmi sem jellemzi jobban, mint-hogy e korszak nemzedéke egyforma odaadással hajolt Szabó Dezső könyvei és *Prohászka Ottokár* új, diadalmas világnézetet hirdető tanításai felé. Székesfehérvár püspöke is fanatikus hittel és forró lelkesedéssel kereste a kibontakozás útját a világháború katalizmájából eszmélő ember számára. De a materializmus nyers erői s a modern kultúra varázslata helyett az elfelejtett és megtagadott szellemi erők forrásaihoz utalta híveit, — vissza a krisztusi tanításokhoz. Diadalmas világnézete: a keresztény etika foglalata. A nagyháború után ebben az egyetemes világképben mind határozottabb körvonalakban jelöli ki a nemzeti feladatokat, új emberideált állítva az elesettségéből fölemelkedő magyarság elé. Az ő szavaiból is — mint a Szabó Dezsőéből — élesen csendül ki az életigenlés parancsa. Egészséges életakarat, őszinte megigazulás és szociális újjászületés, egyszóval cselekvő magyar öntudat, — ebben jelölte ki Prohászka Ottokár a magyarságnak önmagában kialakítandó eszményét.

Amit Ady, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső szépirodalmi eszközökkel, Prohászka Ottokár az élő szó szuggesztív erejével, de valamennyien érzelmi úton igyekeztek kiérlelni, azt nagynevű történészünk, *Szekfü Gyula*, a tudományos gondolkodásban, az értelmi nevelés területén mélyítette ki olyan rendkívüli hatással, aminőt magyar tudós a közvéleményre még sohasem gyakorolt. Szekfü Gyulát ma a nemzet egyik legkiválóbb tanítómesterének tisztelt nemcsak ifjúságunk, hanem az egész magyar értelmiség, amely történelmi

művein, főleg a „Három nemzedék” c. monográfiáján és a magyar élet közérdekű kérdéseiről írt mélyenszántó tanulmányain nevelődött.

Mellettük jelentős hatást gyakorolt fiataljainkra, különösen annak a szociográfia területén dolgozó csoportjára, a magyar népi zenét klasszikus magaslatra emelő két világhírű zeneszerzőnk is: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán*.

III. Az erőviszonyok megoszlása.

Ebből az irodalmi, történelmi és néprajzi irányból, valamint a Prohászka-féle spiritualizmusból szervesen vezetődnek le a háború utáni magyar irodalmi mozgalmak eredői. Mielőtt ezeket szétágazásaik szerint végigkísérnők, bontsuk ki az 1920-as évek vezető irodalmi tényezőinek teljes szinképét.

Modern irodalmunk néhány képviselőjéről kell itt még megemlékeznünk, akiknek hatása kevésbé érvényesült, semhogy iskolát teremthettek volna.

Előnek *Babits Mihályt* említjük. Ő Ady halála és Szabó Dezső hősi pátoszu szerepének eljátszása után, csak a húszas évek végefelé lépett a zajgó irodalmi élet sorompójába. Az individualizmus korának gyermeke, az elvont tudományosság és a tiszta művészet fénykörében nevelkedett. Midőn elefántcsonttornyát odahagyja, csak kényszerű szerepet vállal. Nem született irodalmi vezérnek s minél inkább affelé sodorják a külső körülmények, annál bizonytalanabbá válnak körvonalai a feladatnak, melyre csupán a véletlen rendelte. Babits cselekvő szerepe az irodalmi életben a „Nyugat” átszervezésével kezdődik, amikor is a már-már haldokló folyóirat ügyeit Móricz Zsigmonddal magánvagyonukból rendezik. Rövid ideig együtt szerkesztik a lapot, mignem Móricz Zsigmond elkedvetlenedve másoknak adja át helyét. Babits vezető szerepe folytatódik azzal, hogy a legjelentősebb hazai írói ösztöndíjnak, a Baumgarten-alapítványnak kurátorává tétetvén, ösztönös befolyást gyakorol fiataljaink irodalmi fejlődésére, mert a pályakezdők többnyire mesterükhöz igazodva vélik legcélszerűbben megközelíthetőnek az eszményi jutalmat. Babits mint az átszervezett „Nyugat” legfőbb irányítója sem mindig kedvezően hat fiatal íróinkra. Tollukat akarva-akaratlanul saját esztéticizmusa felé hajlítja, útját állva tehetségük szabadabb kibontakozásának. Azal pedig, hogy a maga költői és kritikusi hajlamainak mintájára a „Nyugat” fiatal íróit is hol költökként, hol kritikusokként szólaltatja meg (olykor elég groteszkül egymás kölcsönös kritikusaiknak, értsd: magasztalóinak téve meg őket), a napjainkban annyira hiányzó kritikai vezetés helyett a hiúság vásárának nyit tág piacot. Kétségtelen azonban, hogy elefántcsonttornyából kilépve, Babits művészete kiteljesedett. Nagy nemzedékregénye (Halálfiái), kitűnő tanulmánykötetei, mély és tiszta humánuról tanúskodó újabb költeményei s középkori himnuszfordításai: klasszikus magaslatokat súroló szellemének méltó revelációi.

Kevésbé gyakorolt hatást az újabb írói nemzedék kibontakozására a Nyugat körének másik három költői kiválósága: a modern impresszionista

és szimbolista költészetet nálunk művészi tisztaságában s egyéni hangszereléssel megszólaltató *Kosztolányi Dezső*, *Juhász Gyula* és *Tóth Árpád*. Kosztolányi pályája is érdekes fordulatot mutat a háború után — az impresszionizmus pasztellszerű képeitől az expresszionizmus lázas víziójáig, a zárt formáktól a kötetlen szabadversig, a l'art pour l'art-tól a magyar vérző sebeinek a világ színe előtti feltárásáig . . .

A nyugati gyökérzetű modern törekvésekkel párhuzamosan halad, de egyre szűkebb körre szorítkozik a nemzeti hagyományokra hivatkozó konzervatív költői irányzat. A konzervatívok soraiban is találunk néhány kiváló értéket, mint amilyen a költő *Vargha Gyula*, de a hivatalos fórumokon kívül más megnyilatkozásuk nem lévén, szavuknak alig támadt visszhangja.

Annál nagyobb népszerűségnek örvendenek — főleg vidéki körökben — az irány regényíró képviselői, élükön *Herczeg Ferenc*cel. Megvesztegetően könnyed elbeszélő hangja érthetően követésre és utánzásra csábította a súlyosabb és kényesebb problémáktól tartózkodó íróinkat. Sajnos azonban, a Herczeg Ferenc csevegő hangja mögött meghúzódó komoly írói értékek már nem gyakoroltak (tehetségek híján nem is gyakorolhattak!) hasonló ösztönzést. Nem csoda, ha Herczeg írói hagyományainak éppen leghűségesebb másolói — Pékár Gyula és Csathó Kálmán — lépést sem tudnak tartani a korrallal s gyermeketegesen bennefeledkeznek a múlt század biedermeier-romantikájában.

IV. A kibontakozás útja.

Ilyenformán oszlottak meg irodalmunk erőviszonyai a világháború végén. A trianoni tragédia teljesen megváltoztatta ezt a szellemi képet. Az ellentéteket ugyan tovább szította (most már konzervatív oldalról!) Rákosi Jenőék túlzó irányzata, amely az Ady-vita, a generációs probléma és a „kettészakadt irodalom” rémképeivel egyideig még sikeresen nyugtalanította irodalmi közvéleményünket, de a megújulás vágya lassanként mégis közös alapot teremtett az addig külön zászlók alatt menetelő csoportok számára.

Ady amint távolodik, nő az időben s beteg életével és keserű igazságaival a fiatalság nagy tanítómesterei közé emelkedik. A generációs probléma is megszűnt ék lenni öregek és fiatalok között. Az öregek részint eltávoztak, részint megértőbbek lettek, még a konzervatív Kisfaludy Társaság is megnyitotta a fiatalok előtt féltve őrzött kapuit. Ma, ha van ellentét, az semmiesetre sem generációs ellentét a magyar irodalom munkásai között.

A kölcsönös kiegyenlítés terén igen jelentős szerep jutott ki a „Nyugat” ellensúlyozására létesített „Napkelet”-nek, Tormay Cécile folyóiratának.

Tormay Cecilét az összeomlás szomorú eseményei indították arra, hogy az írói alkotó munka csendjét odahagyva, a társadalmi mozgalmak sodrába álljon. A kommün idején szerzett tapasztalatai és élményei váltották ki e nehéz idők egyik nevezetes irodalmi emlékét, bizonyos tekintetben történelmi dokumentumát is, naplóját, a „Bujdosó könyv”-et. A nemzeti újjáépítés éveit egyre fokozottabban vették igénybe tehetségét, összekötéseit, a „Régi ház”

generációin át magyarrá izzott szívének lelkesedését. Irodalmi álmai pedig mind mélyebben szorultak háttérbe a követelőbb aktuális feladatok mellett. Midőn a Napkeletet, ezt a már címében is állásfoglalását hangsúlyozó folyóiratot létrehívta: egy európaiságot és nemzeti hagyományokat összeforrasztó, konzervatív alapokon álló, de haladó szellemű magyar irodalom képe lebegett szemei előtt. Törekvésében kiváló tudósok, egyetemi tanárok: Horváth János, Pauler Ákos, Domanovszky Sándor, Szekfű Gyula, Eckhardt Sándor s mások támogatták.

Európaiság és magyarság lesz most a különböző pártállású írókat összebékítő jelszó. Ennek jegyében dolgozik a Napkelet friss írói gárdája, ehhez a jelszóhoz igazodik sok tekintetben az újjászervezett Nyugat csoportja is. Nem mulaszthatjuk el megjegyezni, hogy a Napkelet volt az első hazai folyóirat, amely az elszakított területek íróit magához ölelte. Reményik, Áprily, Gyallay Domokos, Mécs László nevét e hasábokról ismerte meg az itteni magyarság.

A Napkelet írói közé tartozott *Surányi Miklós*, aki elmélyedő, finom esszéivel és mélyreható lélekelemzésről tanúskodó regényeivel válik ki. A Napkeletben bontotta ki tehetségét *Komáromi János*, akit főleg kuruc tárgyú elbeszélései, erőteljes, izes előadásmódja tett népszerű elbeszélővé.

A klikk-rendszerből felszabadult irodalmi viszonyok között jut méltó elismeréshez a húszas években *Móra Ferenc*, aki szintén konzervatív irodalmi hagyományokat elevenít föl, de írásait időszerű vonatkozásokkal, csipős-borsos szatírával és közvetlen liraisággal telíti.

E közben özönli el a magyar könyvpiacot a *háborús és hadifogoly-regények* áradata, melynek tipikus tucatterméke Markovics Rodion „Szibériai garnizonja”. Ebből az áradatból finom lélekelemzésével messze kimagaslik *Zilahy Lajos* háborús regénye, a „Két fogoly”. Zilahy szenttelen, megfigyelő írói magatartásával a Herczeg-vonalhoz kanyarodik vissza, de sokkal tehetségesebb és önállóbb tanítványnak mutatkozik, mint a korábbi Herczeg-pigonok.

V. A „fiatalok”.

1. Új klasszicizmus felé. Midőn végre a fiatalok legújabb törekvései felé fordulunk, elsősorban lírikusainkat kell számbavennünk. Mert míg a többi műfaj mintegy mentesíti magát a költészettől, kiszolgálva a közönséget, amely ismeret-morzskákat és izgalmakat nyújtó riportregényre veti magát s a színházat is pusztán szellemi narkotikumnak fogja fel: addig a líra még mindig otthona és menedéke a költészetnek. Koldus ugyan, de büszke, fejedelmi koldus, akinek fejét korona illeti.

Az új viszonyok között a költő magatartása is megváltozott. Míg a XIX. században a költő közkinccsé igyekezett tenni a lélek szépségeit (gondoljunk a Petőfi—Arany—Jókai féle nép-nemzeti irányra!) — addig ma ismét arisztokratikus magányába vonul, keveseknek, csak a kiválasztottaknak kíván

megnyilatkozni. Ebben a magatartásában áll legközelebb — minden iskolás megkötöttség nélkül — Babitshoz.

Az új költészet csak részben gyökerezik a nyugatos szellemi mozgalmakban. Szálai belenyúlnak abba a kaotikus forrongásba is, amely a tizes és húszas évek fordulóján az egész európai irodalmon végigviharzott.

A háború végén egy harcos aktivizmus jegyében zajlott ez a mozgalom. Élén *Kassák Lajos* állt, munkatársai a „Tett” c. folyóirat körül csoportosultak. A folyóiratnak azonban csupán a címe volt „tett” — működése nem vált azzá. Sem a mozgalom vezére, az autodidakta Kassák, sem társai nem voltak tisztában programjukkal. A programot egyre változtatták, végigbukdácsoltak a kor minden romantikus kísérletén; kipróbálták az aktivizmus, expresszionizmus, szimultanizmus, szürrealizmus, kubizmus és konstruktivizmus összes lehetőségét, helyet adva a dadaizmusnak is, míg végül a sok hangzatos iránynak és költői kiáltványnak csak a tanulságai maradtak meg. És megmaradt a mozgalom vezére, Kassák Lajos, aki a zűrzavaros izmusokat végigjárva, végül is a realizmus hétköznapi köntösében, egy megkapó szépség-, őszinte konfesszióban — »Egy ember élete” c. önéletírásában — adta írói tehetségének mégis-mégis legmaradandóbb jelét.

Ezen az irodalmi anarchián is tanult, nevelődött a mai költői nemzedék. A káoszról kiemelkedve, a lázadás pózát levetkőzve, tisztelettel fordul a régi formákhoz és tekintélyekhez, igyekszik érzéseiben és gondolataiban rendet teremteni s egy kevésbé kötött, egyszerű, tiszta klasszicizmus felé törekszik. Fiatal íróink és költőink nem ok nélkül hivatkoznak annyit Berzsenyire, Kölcseyre és Vörösmartyra: valóban a klasszicizmus — egy megújhodott klasszicizmus — az ő ideáljuk.

Ennek az új költői gárdának egyik legértékesebb tehetsége és legbravúrosabb formaművésze *Szabó Lőrinc*. A fiatalok közül ő áll legközelebb a nyugati ihletésű költészethez, nemhiába műfordítóként kezdte pályafutását. Költészete erősen intellektuális beállítású.

A mai magyar irodalom új törekvésű többi képviselőit világosabb és rövidebb áttekintés céljából három csoportba foglalva mutatjuk be. E csoportokat különböző jegyeik ellenére is összefogják bizonyos közös vonások. Írásaikat egy új humanizmus árama hatja át, melyben magyarságuk hangjai sem vesznek el, éppen úgy, mint ahogy erős valóságérzésüket is forró idealizmus és hivatástudat hevíti.

2. Az új népiesség. A legnépesebb csoport a népi gondolat jegyében dolgozik, ők állnak legközvetlenebbül az Ady—Móricz Zsigmond—Szabó Dezső-féle nemzetkonceptió medrében, de munkásságukhoz temérdek indítékot szolgáltatott Bartók és Kodály néprajzi munkássága, ösztönös lépéseiket pedig Szekfű Gyula tudatosította. Hiszen Szekfű Gyula emelte föl legerőteljesebben figyelmeztető szavát a magyar nép értékeinek, életének biztosítására. A „Három nemzedék”-ben elhangzott figyelmeztetése parancs és

Programm lett: „Amíg három millió magyarnak, fajunk igazi fenntartójának élete nincs biztosítva, amíg gyermekhalandóság és tuberkulózis bántatlanul pusztít benne, amíg a népi erőknek ez az ősi rezervoárja meg nem erősítetik: addig a szükség törvényt bont és az előrelátó államkormányzásnak minden más szempontot félre kell tennie, csakhogy az agrárlakosság életét ismét emberi színvonalra emelhesse föl.”

Ezekből a tanításokból alakult ki az az új népi felfogás, amelynek képviselőit a mai 30—40 év közötti írónemzedék költői, elbeszélői és szociográfusai között egyaránt megtaláljuk. Az új népiesség lényegesen különbözik a száz év előtti romantikus népi kultusztól. Az a népköltészet csodálatában megfélekedett magáról a népről; ez csodálatát és szeretetét reális módon: segítségnyújtással akarja kifejezni.

Erdélyi József az új népiesség egyik legtipikusabb és legősztönösebb kifejezője. Versei a népdal közvetlenségével, sokszor annak rögtönzöttségével, pongyolaságával fakadnak. Az alkotás közvetlenségét tekintve, lírája rokon Petőfi költészetével. De míg Petőfi népiessége csak egyik hangja polifon költészetének, addig Erdélyi József népiessége a költő egész világát magában foglalja. — *Illyés Gyula* költészetét is elsősorban a föld népe ihleti. Nála azonban a népiesség már tudatosan nyilatkozik meg; líráját a közvetlen élményeken túl a paraszti sors történeti gyökérzete is táplálja. Tömör szépségű és keresetlen egyszerűségű verseit művészi alakító erő formálja. Illyés Gyula ma egyik vezető tagja annak a fiatal gárdának, amely szellemi téren, a toll és írás fegyvereivel próbálja megvalósítani a maga nemzetpolitikai törekvéseit. Ezen a munkaterületen a vers egyre szűkebb körre szorul, amint-hogy Illyés is újabban naplószerű prózai műveivel aratja igazi nagy sikereit. — *József Attilánál* a népi fogalom nemcsak a parasztra szorítkozik, hanem minden nincstelen emberre, a városok proletár tömegeire is kiterjed. Költészete eredeti tehetségre vall, mely azonban nem tudott szabadulni bántó parlagiasságtól. József Attila nyomorban nőtt fel, küzdelmes sorsa tragikus végre juttatta.

Erős szociális tartalommal átítatott népi szellem nyilatkozik meg újabb szépprózánk legkiválóbb képviselőinek: Nyíró Józsefnek, Tamási Áronnak (Id. alább) és Kodolányi Jánosnak írásaiban is.

Kodolányi János elbeszélő művészete Móricz Zsigmond naturalista hagyományait, a magyar realizmust fejleszti tovább. Falusi, népi tárgyú novellákkal indult, majd egy pogánymagyar-kori történelmi drámán és több történelmi regényen (A vas fiai, Boldog Margit, Julianus barát) keresztül legújabban nagysikerű drámájával (Földindulás) ismét visszakanyarodott a falu problémáihoz.

A meggyőződés őszintesége, lelkes idealizmus, komoly hivatástudat, belső kényszer és egyszersmind kétségtelen írói tehetség ihleti *szociográfus íróink* munkásságát is. Feladatvállalásukat az erkölcsi szempontokon felül többnyire

közvetlen érdekeltségük is ösztönzi. Nagy részük közvetlenül a magyar nép rétegéből származik, mintegy versejtjeikben és idegrostjaikban hordják tehát a magyarság ősi, tiszta, fölemelkedni vágyó tömegeinek évszázados törekvéseit. E nosztalgia sohasem volt oly heves és szükségszerű, mint éppen napjainkban.

E munkakörben alapos felkészültséggel, nagy tárgyi tudással dolgozik *Kerék Mihály*, aki az írói hatás eszközeitől leginkább függetleníti tollát; a pusztá tények biztos ismeretében s az ezekből logikusan levonható tanulságok révén, tudományos objektivitással tárja fel a helyzet veszélyeit és sürgeti a segítséget. — *Kovács Imre* is a tudományos szociográfiai kutatás útját járja. A falusi nincstelen emberek problémáit részint közvetlen tapasztalatok, részint beható demográfiai és történeti kutatások alapján, kitűnő írói tollal, meggyőző erővel rajzolja. A Néma forradalom, a Kivándorlás és Kolontó c. könyveit nem a megjelenésüket követő bonyodalmak, hanem tárgybeli gazdagságuk és komoly erkölcsi felfogásuk emelte irodalmi életünk eseményeivé. — *Féja Géza* versírással kezdte, mint az egyetlen munkatárs, akit Szabó Dezső annakidején „Élet és Irodalom” c. folyóiratában egyidőre maga mellé engedett. Újabb tevékenysége azonban a próza területén folyik. Ady hírlapi cikkeinek kiadásával, továbbá Viharsarok és Dózsa György c. munkáival a népi törekvések fanatikus harcosának mutatkozik. — *Ortutay Gyula* népköltési gyűjtésével, *Szabó Zoltán*, *Erdei Ferenc*, *Erdeős Jenő* és mások a falukutatás, illetőleg a szociográfiai adatgyűjtés és feldolgozás terén végeznek figyelemreméltó, értékes munkát.

Népi törekvésű íróink köréhez kapcsolódik néhány parasztszármazású írónak, u. n. „őstehetségnek” irodalmi munkássága is, melynek nincs ugyan különösebb jelentősége, de tényével jelzi a könyv és a nép, az irodalom és a társadalom mai közvetlen, személyes viszonyát. Ezt egyébként a népművelés gondolatának a világháború utáni föllendülése, az ország népkönyvtári hálózatának a kultuszminisztérium és a földművelésügyi minisztérium részéről (sajnos, egymástól teljesen függetlenül) történt újjászervezése — hogy úgy mondjuk — hivatalosan is igazolta.

3. Esszéizmus. Fiatal íróink másik csoportját az esszéizmus fogalmkörében egyesíthetjük.

Az a nemzedék, amely a világháború után a maga korát az új század éveivel együtt számolta, egyre határozottabban tért el a szépirodalomtól a tanulmány-irodalom, az esszé felé. A múlt század második felének virágzó esszéirodalmát, Arany János, Gyulai Pál, Salamon Ferenc, Péterffy Jenő és Katona Lajos feldolgozó munkásságát juttatja eszünkbe ez az újabb „gyalogjáró” generáció a maga széleskörű és elmélyített műfajával. Kár, hogy ez a fellendült esszéirodalom alig pótolja hiányzó kritikai irodalmunkat. A kritika helyét az újabb időben a fizetett kommuniké és a pajtáskodó kritika foglalta el...

A háború előtt a vers volt az uralkodó műfaj, a háborút közvetlenül követő években az elbeszélés; ma mintha az esszé egyeduralmát élnék. Az esszé mai számos változatában nem szorítkozik a tanulmány konvencionális kereteibe. A modern esszé nem annyira műfaj, inkább kifejezőmód, amely napjaink racionalista jellegű írói számára az egyéni állásfoglalás legszabadabb lehetőségét biztosítja. Szépirókkal is találkozunk tehát e csoportban; szociográfiai íróink nagy része is tulajdonképpen esszéíró. Az új esszétípus az irodalmi és történelmi tanulmányt épp úgy felöleli, mint a filozófiai értekezést, vagy az útirajzot; magába szívja a naplót és memoárt, sőt a regény és novella álarcát is sajátjaként viseli.

E rugalmas műfajt nálunk *Márai Sándor* vezette be az elsők között. Napnyugati örjárat c. műve: az új irodalmi forma egyik legsikerültebb megvalósulása. Márai máig sem maradt hűtlen e műfajhoz s bár azóta több regénye jelent meg, végérvényesen nem tudta magát elkötelezni a szépirodalomnak, hiegyállapíthatjuk, hogy a műfaj erényei: a fegyelmezett stílus és finom elemzés, valamint veszélyei: a terjengősség és monotonia éppen Márai Sándor elbeszéléseiben és regényeiben ütköznek ki leginkább.

A ma is „fiatalnak” becézett 30—40 év közötti írónemzedék egyik kiváló, eredeti tehetsége, *Németh László*, ugyanilyen állandó kötélrancot jár esszé és széppróza között. Németh Lászlót általában a „harmincévesek” vezetőegyenységének tartják, aminthogy egyidőben ő maga is céltudatosan tört a vezetésre. A fiatal orvos a természettudományoktól kielégületlenül menekült a szellemtudományok szférájába. Valósággal belevetette magát az irodalom, történelem, filozófia és sok más egyéb tudomány tanulmányozásába, öt-hat nyelvvél birkózott meg s a nem céhbéliek büszke öntudatával fedezgette fel a meghódított tartományoknak előtte addig ismeretlen titkait. Ez a telhetetlen mohóság, csekély érzék a realitások iránt, az emberi lehetőségek túlbecsülése: egyéniségének legfőbb jellemzője és sorozatos csalódásainak, de egyben szüntelen alkotó lázának is indítéka és magyarázata. Mindenesetre Németh László szuggesztív hatású írásművészete megérdemelné, hogy művei szélesebb körökben váljanak ismertté.

Cs. *Szabó László* az esszé-műfajnak külön változatait dolgozta ki. Útirajzaiban megbízható, szellemes, művelt kalauza az olvasónak; naplójegyzeteiben éles megfigyeléseinek sajátos képzetársítása ad egyéni hangsúlyt és értelemzést.

Nem sorolhatjuk fel e csoport valamennyi tagját. Éppen csak megemlítjük *Bóka László*, *Halász Gábor*, *Juhász Géza*, *Kerecsényi Dezső*, *Keresztúr y Dezső*, *Mátrai László*, *Sőtér István* nevét, s megjegyezzük, hogy vezető folyóirataink (Magyar Szemle, Minerva, Nyugat, Napkelet, Magyar Kultúra, Katolikus Szemle, Protestáns Szemle, Apolló, Kelet Népe, Országút, stb.) munkatársainak zöme közülök telik ki.

4. Katolikus irodalom. Azt az irányt, amelyben fiataljaink egy har-

madik csoportja sorakozik fel, Prohászka Ottokár élő szelleme jelölte ki. Fiatal katolikus íróinknak az ő tanításai adtak közvetlen indítást, míg további fejlődésük útját külföldi impulzusok egyengetik. Bourget, Mauriac, Bernanos, Paul Claudel, továbbá Francis Jammes s a Nobel-díjas norvég író, Sigrid Undset regényei jelentik számukra a követendő irodalmi példát, de nagy megértéssel fogadják Jaques Maritain katolikus filozófiájának útmutatásait is.

Literatúránknak régente is támadtak érdemes írói az egyháziak sorából, akiket a katolikus irodalom képviselőinek volt szokás emlegetni, mint pl. Tarkányi Béla, Mindszenty Gedeon, Domonkos István. A modern katolikus irány azonban nem a régi fogalom felújításában, hanem a katolicizmus eredeti teljes értelmezésében: a katolikus világnézet kifejezésében jelöli ki a maga útját. Új katolikus íróink élesen elfordulnak a régi, csak nevében katolikus irodalomtól, amely a mindennapi élet veszélyes ütközőpontjait gondosan, óvatosan kikerülve, oktató hangon moralizálva, gyermekes játékként kezelte az irodalmat s művészi értékek helyett inkább csak népiratkákat termelt. Nem tartják szükségképinek az írók egyházi jellegét, sem a kifejezetten vallásos témát, még csak az erkölcsi tanuláshoz sem ragaszkodnak. Nem az a fontos, hogy „mit?“, milyen témát válasszon, hanem, hogy „hogyan?“, mi módon valósítsa meg a katolikus irodalom a maga feladatait. A művészi szempontokat, a tehetségproblémát helyezték tehát előtérbe, szétfeszítve egyben a katolikus irodalom fogalmának korábbi, szűk kereteit. Formai kötöttségek helyett a krisztusi szellem minél teljesebb kifejezésében keresik a katolikus irodalom lényegét. Sajtószerveik: a Vigília, a nemrég megszűnt Korunk Szava és az Új Élet. Az irány költő-képviselői közül kiválik *Mécs László* (akinek méltatására később kerül sor), továbbá *Harsányt Lajos*, *Kocsis László*, a középkori ferences szellemre emlékeztető alázatosság költője, valamint *Székelly László* és a kiváló tehetségű *Horváth Béla*. Az elbeszélés terén főleg *Ballá Borisz*, *Posszonyi László*, *Justh Béla* és *Ijjas Jankovics Antal* munkálkodnak azon, hogy a modern irodalom síkjába vetítsék a katolicizmus középkori miszticizmusát és barokk gazdagságát.

VI. Az elszakított területek irodalma.

Fordítsuk most tekintetünket a trianoni békediktátummal elszakított területek irodalmi mozgalmaira. A világháború után kialakított nemzetkép ugyanis irodalmunk korábbi szerkezetét is megváltoztatta oly módon, hogy az addig egy központú szellemi egységet külön területekre tördelte. Ám az az elhatárolás, amely szerint külön szólnunk a három magyar nemzetrészi irodalmi törekvéseiről, ne tévesszen meg senkit. Nehogy azt higgyük, hogy külön erdélyi, felvidéki és vajdasági magyar irodalmat tartunk számon. Erről szó sincsen. Ezek az irodalmi jelenségek szerves kiegészítő részei az egységes magyar irodalomnak. Bizonyosságai a magyar faj és magyar szellem széttéphetetlen egységének, amely az új határoktól körülvéve, a megváltozott viszonyok között is létrehozza a maga teremtő lelkének színpompás virágait.

E történelmi egységnek ékes bizonytsága, hogy húsz év sem telt bele, s hál' Istennek máris megváltoztak a trianoni határok. Amit a felvidéki magyarság húsz éves irodalmi tevékenységéről mondani fogok, azt már földrajzi fogalmak szerint a csonkahazai történethez sorolhatjuk. De még északi határaink is csak részben változtak meg s míg áll a sok fájdalmas memento, — mi nem felejtethünk!

A magyar szellemi életet a világháború évtizedeiben a centralizáció jellemezte. Budapest — mint láttuk — szinte egyeduralgó szellemi központ volt; mellette a nagyobb vidéki városok mindjobban elvesztették jelentőségüket. Magyar írónak hírt, nevet, elismerést és olvasóközönséget csak a főváros biztosított, mert a vidéki közönség is csak fővárosi könyvet olvasott.

A decentralizáció hiánya a három országrész elszakításakor szinte tragikus következményekkel járt. E területek magyarsága az új uralom átvételének pillanatában egyszeriben elszakított Budapesttől, amely addig kizárólagos termelőjük és szállítójuk volt. Az elszakított magyarság továbbra is hihetetlen mohósággal fogyasztotta a könyvkereskedésekben még kapható budapesti könyveket és azokat igen rövid idő alatt teljesen fölemésztette. Az olvasmányok, könyvek pótlásáról az első években a szigorú határzár miatt egyáltalán nem lehetett gondoskodni. Így történt azután, hogy a kisebbségi sorsba jutott magyarság lassanként kénytelen volt rászokni saját, helyi íróinak olvasására.

A csonkahazában ugyanekkor a nemzeti irányú irodalmi mozgalom igen nagy megértéssel fordult az elszakított részek felé, hogy az új határokon át is magához kapcsolja az ellenséges szomszéd államokba került magyarság szellemi közösségét. Ennek következtében hamar ismertté váltak az új impériumok alá került részek magyar írói, akik testvéreikbe hitet öntöttek s megédzették őket a küzdelemre. Az elszakított területek olvasóközönsége rövid idő múlva azt tapasztalta, hogy a körükben, tehát „vidéki” sorban élő írók Budapesten nagy népszerűsége és megbecsülésre tesznek szert; most már bennük is fokozottan támadt fel az érdeklődés saját íróik iránt. Ezen a kerülőúton, íróiknak budapesti beérkeztségén keresztül karolta fel azután a kisebbségi magyarság a maga friss, értékes tehetségeit.

Előljáróban még csak annyit, hogy a kisebbségi sorsra jutott magyarság irodalmáról szólva, kizárólag szépirodalomról beszélünk. A tudományos irodalom alapjait teljesen megrendítette az összeomlás. A tudomány legfőbb képviselői, az egyetemi tanárok, a kolozsvári és pozsonyi egyetemről a szűkebb haza szegedi és pécsi egyetemeire költöztek át, a tudományoknak többi hivatásos művelői pedig vagy szintén repatriálásra kényszerültek, vagy olyan megpróbáltatások és áldatlan viszonyok közé kerültek, hogy tudományos tevékenységük teljesen megbénult. Legújabbban az erdélyi fiatalok szociográfiai tevékenysége enyhíti némileg a tudományos élet korábbi teljes pangását.

i. Erdély. Az elszakított magyarság szellemi törekvéseit eleinte szinte

kizárólag Erdély írói képviselték. Erdélynek egykori önállósága, gazdag történelmi hagyományai, fejlett kulturális központjai, mint Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, a Romániához csatolt Arad és Temesvár, továbbá az a körülmény, hogy itt él az elszakított magyarság legnagyobb tömege, és végül — de nem utolsó sorban — Erdélynek tehetségekben mindig nagy gazdagsága: érthetővé teszik, hogy itt mindjárt az összeomlás után élénk kulturális szervezkedés kezdődött.

Erdély írói Adyból és a modern magyar irodalom eredményeiből indultak ki, de megbecsüléssel ápolták irodalmunk konzervatív értékeit is. A meginduló folyóiratokban a fiatal írók együtt dolgoznak az öregekkel, mint pl. *Benedek Elekkel*, aki az összeomlás után Budapestről hazatért Erdélybe és ott fáradt testtel, de fiatalos lelkesedéssel állt ősi pátriája szolgálatába. „Cimborá” címmel pompás gyermeklapot alapított, hogy a magyar gyermekeknek legalább otthon legyen olyan szórakoztató olvasmányuk, amely ébrentartja bennük a magyar múlthoz és a magyar közösséghez való tartozásuk tudatát.

A kölcsönös megértésnek szép példáját adták az erdélyi írók, amikor megalapították *Erdélyi Helikon* nevű szövetségüket, kifejezésül abbeli szándékuknak, hogy a világnézeti különbségek és művészeti hitvallásuk sokfélesége ellenére is válllvetve együtt akarnak dolgozni. Az Erdélyi Helikont *báró Kemény János*, a fiatal erdélyi írók egyike hívta létre oly módon, hogy évente egyszer marosvécsi kastélyában vendégül látja az erdélyi írók társaságát s ott megállapodnak a mindnyájuk számára közös alapelvekben. Erdélyi Szépírók Céh címen külön kiadványt is létesítettek.

Az új erdélyi irodalom alapjait az akkoriban harmincasok, ma már ide-stova ötvenesek nemzedéke vetette meg. Először a költők jelentkeztek. Legkiválóbb közöttük *Reményik Sándor* és *Áprily László*. Mindketten erőteljes férfias lírával szolgálták az aktuális írói feladatokat: erősítették a magyarság lelkét, igyekeztek programot adni, népüket a csüggedéstől megóvni. Reményik a kisebbségi sorsba aláhulló magyarság szenvedéseit énekelte meg; a nagy európai kultúrájú Áprily egyik tudatos továbbépítője az erdélyi gondolatnak, a transzilvánizmusnak, amely azt vallja, hogy Erdélynek sajátos hivatása van. Említsük még az erdélyi költők között a szép allegorikus verseivel feltűnt, ma már halott *Szombati-Szabó Istvánt* és a falu idillikus világához visszatérő *Bartalis Jánost*.

A költők mellett elbeszélők: novellisták és regényírók is támadnak, akik ugyancsak tudatosan erdélyi témákat dolgoznak fel, erdélyi embereket mutatnak be; az új helyzetben igyekeznek kisebbségi sorsra jutott fajtájuknak eligazodást nyújtani. Az erdélyi regényírók eleinte főleg történelmi tárgyakat választottak. Erdély múltjához fordultak ihletért. Jókai példája lebegett szemük előtt, aki a szabadságharc utáni gyászos időkben ugyancsak a múlt ragyogó eseményeinek felidézésével kívánta a nemzet csüggedő hitét

fenntartani és erősíteni. De ezekben a történelmi regényekben is aktuális problémák húzódnak meg. Az erdélyi írók felújították a történelmi regénynek azt a sajátos fajtáját, amely a múlttól regél, de a jelenhez szól. Később mindjobban érezték, hogy regényeikben egyúttal programot is kell adniok az erdélyi magyarságnak; a kisebbségi íróra mind parancsolóbban nehezedett a nemzetnevelés és lelki irányítás kötelezettsége. „Vallani és vállalni” kell, — ez lett az új írói felfogás, ami azt jelenti, hogy őszinte, bátor vallomást kell tenni a magyarság sorsa mellett és minden körülmények között vállalni kell ezt a sorsot. Főlölsleges hangsúlyoznom, hogy milyen elszánt és hősiess volt ez az elhatározás, hiszen darázs-fészekbe nyúlt az a magyar író, aki az új helyzet problémáit bolygatni merte.

Az erdélyi elbeszélők sorából különösen két eredeti, kiváló tehetség emelkedik ki: *Nyíró József* és *Tamási Áron*. Novelláikban és regényeikben szinte kivétel nélkül csak népüket, a székelységet szerepeltetik, a valóság színeivel ábrázolva a székely favágók, pásztorok és földművesek küzdelmes életét. De a zord és komor képek mellett nem mulasztják el föltárni ennek a népi léleknek derűs oldalait sem. Elénk varázsolják a székely ember sziporkázó szellemét, életrealitását, tréfakedvelését, furfangos, csavaros eszejárását. Írásaikból mégsem az anekdoták hagyományos székely góbéja kerekedik ki, hanem a fojtogató, súlyos viszonyok között élő kisebbségi ember a maga örök arcával és időszerű problémáival.

Nyíró József egyik regényében: a Sibói bölény-ben az idősebbik Wesselényi Miklósnak, „a vasembernek” alakját rajzolta meg. „Isten igájában” c. műve önéletrajzi regény. „Uz Bence” c. nagy népszerűsége jutott havasi történetében az erdélyi Kárpátok világát mutatja be harmatos frissességgel. Hasonló tárgyú „A Jézusfaragó ember” c. művészi tökéletességű elbeszélése is, amelyből utóbb drámát írt. Nyíró József alakjainak beállítás, történeteinek előadásmódja, zord háttere, misztikus megvilágítása — tisztára balladaköltészet. Elbeszéléseinek alakjai a fametszetek kemény, éles, zord szépségét mutatják. — Tamási Áron művészete ösztönösebb. Jókedvű garabonciás, világjáró székely, vidám tréfacsináló ő, akinek mindig van egy derűs története. Elbeszélései lazábbak, mint a Nyíróé, szertelenebbek is. Alakjait az író sajátos mitoszi látása kiemeli a regény és az elbeszélés szokványos kereteiből, hangja a magyar népmese hangulatát éleszti föl. Ízig-vérig székely író. Székely gondolat- és érzésvilágában, tipikus kifejezője fajtájának. A székely havasok világa teljesen betölti lelkét. Az 1920-as években, nyakába kerítve a világot, megjárta Amerikát is. De Amerikában is csak az otthoni székely falvakat látta lelki szemei előtt és a felhőkarcolók között úgy írogatta tovább székely históriáit, mintha csak szülőháza ablakán tekintene ki. Csak jóval később dolgozta fel egyik humoros regényében amerikai élményeit.

Az erdélyi írók szervezetének kiépítésében igen értékes munkát végzett *Kuncz Aladár*. A világháborút francia fogságban töltötte; e súlyos évekről

írott „Fekete kolostor” c. regénye az erdélyi irodalomnak egyik maradandó becsű alkotása. Kuncz Aladár éppen csak könyve megjelenését érte meg s csak nagyon rövid ideig élvezhette annak nagy sikerét. Halála után regénye számos idegen nyelven is megjelent. — A transzilvanizmus egyik legerőteljesebb képviselője *Kós Karoly*. Tipikus erdélyi ezermester. Okleveles építész, a budapesti állatkert jellegzetes, népi stílusú épületeinek egy része az ő alkotása. E mellett kitűnő rajzoló és iparművész. Könyveit eleinte ő maga nyomtatta. Írt politikai röpiratokat, verses krónikába foglalta Attila históriáját, művész tanulmányt írt Kalotaszegről és Erdély templomairól. Mindezen kívül pedig jeles regény- és drámaíró. „Az országépítő” és „A Varju-nemzetség” c. regényei éppúgy erdélyi tárgyúak, mint „Budai Nagy Antal” c. erőteljes történelmi drámája, melyet pár év előtt a Vígszínház mutatott be. — A történelmi regény egyik kiváló művelője *Makkai Sándor* is, Erdélynek éveken át volt református püspöke. Egyik legértékesebb műve a „Magyar fa sorsa” c. tanulmánya, amellyel nagyban hozzájárult Ady Endre költői nagyságának általános elismertetéséhez. — Említsük még *Tabéry Gézát*, akinek a két Bolyairól írt regénye, a „Szarvasbika” az első feltűnést keltett erdélyi regények közé tartozik, és említsük a legfiatalabb generációból *Szemlér Ferencet*, aki „Más csillagon” c. legújabb regényében a kisebbségi sorsba jutott magyar lélek tragikus metamorfózisát örökíti meg. — Két kiváló nőírója is van az erdélyi irodalomnak. Az egyik *Gulácsy Irén*, aki ugyan már évek óta repatriált, de írói fejlődését erdélyi tartózkodása határozta meg. A mohácsi vész korában lejátszódo „Fekete vőlegények” című egyik első regényében még frissebben és erőteljesebben nyilatkozik meg költői tehetsége, mint egyre terjengősebbé váló újabb történelmi regényeiben. A másik kiváló tehetségű erdélyi író *Berde Mária*. „Földindulás” c. regényében a román impérium kezdetén az erdélyi magyar társadalomban végbement megrázkódtatásokat rajzolta meg.

Nincs értelme, hogy csupa névvel és könyvcímmel terheljem meg tájékoztatómat. Elég, ha hangsúlyozom, hogy Erdélynek az összeomlás óta évről évre újabb tehetségei tűntek fel és, hogy a most már húsz éves múltra visszatekintő erdélyi irodalom gazdag eredményeket könyvelhet el.

2. Felvidék. Vegyük most szemügyre a részben hazatért Felvidék elszakított magyarságának irodalmi életét. Ennek a területnek magyar kisebbsége kulturális tekintetben kedvezőtlenebb helyzetbe került, mint Erdély magyarsága. Ez a terület nem alkot kerek egységet, hanem keskeny sávként húzódván az anyaország északi peremén, erőtényezői már csak földrajzi fekvésénél fogva sem tudtak egy centrum körül kifejedni.

Városait a legközvetlenebb kapcsolatok fűzték Budapesthez, mint központhoz. E viszonyok következtében az ottani magyarságnak nem tudott igazi központja kialakulni. A nagyobb városok: Kassa, Pozsony, Munkács, majd a cseh főváros alkották a főbb kulturális gócpontokat. Számbaveendő az is, hogy az ottani magyarság — Erdélytől eltérőleg — elsősorban politikai s nem

kulturális téren szervezkedett s a kulturális szervezkedés csak 1925. körül indult meg. Addig csupán a napilapok vasárnapi számaiban és az erdélyi, valamint a budapesti folyóiratokban jelentkezhetek az elszakított Felvidék magyar írói. A Prágai Magyar Hírlap volt az első sajtószerv, amelynek hasábjain a jelentősebb írók szinte kivétel nélkül találkozhattak.

A Felvidék magyar irodalmát nem rendkívüli egyéniségek, hanem inkább kollektív tényezők dominálták. Ezen a területen kevés plasztikusan megrajzolható írói arcél tűnt fel, ám ezzel szemben élénk, mozgalmas irodalmi jelenségekkel találkozhattunk mindenütt.

Írói közül *Mécs László* vált a legismertebbé. Mécs László Ady költészetén nevelkedett, de líráját az erős szociális tendencia mellett a krisztusi kereszténység etikája hatja át. A materialisztikus világnézettel élesen szembenállva Prohászka Ottokár szociális hitvallását tette magáévá. Hivatástudatában a nemzetekfölötti katolikum forró nacionalizmussal egyesül. Szélesen áradó verseinek bősége intenzív alkotóerőről tanúskodik, de nem mindig válik a művészi szépség javára.

Mécs László mellett *Győry Dezső* nevét kell kiemelnünk, aki költészetével nagyban hozzájárult a szlovenszkói magyar ifjúság népi gondolkodásának kialakításához. Mert tudnunk kell, hogy az 1920-as évek derekától mindvégig a felvidéki magyar írók minden figyelme és érdeklődése a falura, a népre irányult. „Minden reményünk a falu s a parasztnak keresztelt különös emberek” — így magasztalja a parasztságot a felvidéki költő. Egy másik odaváló írónk, *Rácz Pál* szerint: „Nincs a világon olyan szív, amellyel úgy lehetne szeretni a kenyéradó földet, mint 9 magyar emberé”. Egy harmadik felvidéki író, *Szombathy Viktor* novelláskönyvének már a címében is a parasztot aposztrofálja: „Én kedves népem!”

Szombathy Viktor legsikerültebb elbeszélése arról szól, hogy két magyar katona idegen földön, cseh mundérban — súlyos büntetést kockáztatva — elszökik a századától egy napra aratni, mert nem bírta volna elviselni, hogy részt ne vegyen az aratásban . . . „Hasonlóképpen számos népi és falusi témát, alakot találunk a többi felvidéki elbeszélőnek: *Tamás Mihálynak*, *Darkó Istvánnak*, *Egry Viktornak* és társaiknak műveiben.

A magyar Felvidék irodalmának és minden más szellemi megmozdulásának elsősorban társadalmi jellege volt. Az irodalmat sem tekintették öncélnak, hanem csupán a társadalmi megnyilatkozás kiváló eszközének. Ez az irodalom tehát a szó legteljesebb értelmében aktivista.

3. Délvidék. A délvidéki, most jugoszláviai — vagy ahogy emlegetni szokták: vajdasági-magyarság irodalmi életéről még rövidebben számolhatunk be. Ennek a területnek mintegy félmilliónyi magyarsága még a felvidékinél is szorosabban tartozott a magyar főváros kulturális hatósugarába s így még nehezebben tudott önálló gyökeret eresztetni. Irányító szellemi központja az itteni magyar kisebbségnek sincs, a szellemi erők a nagyobb városokban meg-

oszlának. A mellett ennek a területnek magyar lakossága túlnyomórészt földmívelő falusi nép, amelynek szerényebb szellemi igényeit a megváltozott súlyos viszonyok között rendkívül nehéz továbbfejleszteni.

Fokozottan méltányolni kell tehát azt az erőfeszítést, amelyet Bácska-Eánátban az 1920-as években *Szenteleky Kornél*, a jugoszláviai magyar írók vezéregyénisége az irodalmi élet megszervezése érdekében kifejtett. Szenteleky Kornél 1933 nyarán halt meg fiatalon, alig túl negyven éven. Falusi orvos volt, rossz tüdővel, kifülő lélekzettel látogatta betegeit, üres óráiban írogatott. Eleinte verseket, később novellákat írt, szerb költőkből is fordított egy kötetrevalót, hogy minél közvetlenebb kapcsolatot létesítsen a kisebbségi magyarság és a jugoszláv hivatalos körök között. Mondanunk sem kell, hogy a megértés és közeledés hídja csak egy irányban épült. . . Szenteleky mellett *Csuka Zoltán*, a Láthatár c. folyóirat szerkesztője volt a vajdasági irodalmi mozgalmak fáradhatatlan munkása. Kívüle a délvidéki költők közül még *Fekete Lajost*, az elbeszélők közül *Kristály István* és *Szirmay Károly* nevét említhetjük.

VII. Színházi élet.

Míg modern irodalmunk a lírában Adyval, Babitscsal, Kosztolányival, Tóth Árpáddal és Juhász Gyulával hatalmas csúcokra emelkedik, az elbeszélésben pedig Móricz Zsigmonddal és Szabó Dezsővel egészen kivételes tehetségeket revelál, — addig a drámaiban mindössze optikai csalódások játkát űzi.

Az 1910-es évektől nem tudunk kezünkbe újságot venni, hogy ne a magyar dráma világsikeréről olvassunk úgynevezett „átütő erejű, szenzációs sikerekről”, amelyek Bécsben, Berlinben, New Yorkban és Tokióban, tehát világviszonylatban szereztek állítólag a magyar szellemnek elismerést. És ugyanakkor ha itthon színházainkat jártuk s nem az együttlelkedzők kritikátlanságával, hanem a minden irodalmi művel szemben kötelező igényes magatartással néztünk meg egy-egy előadást: csüggedten s kiábrándultan kellett megállapítanunk, hogy ezek a „szenzációs sikerű” művek sem magyar szellemet, sem igazi drámát nem képviselnek. Minderről azonban nyilvánosan sehol sem tétetett említés, mert a közvélemény irányító sajtószervei szinte kivétel nélkül ennek a drámai termelésnek büvöletében és szolgálatában állottak. Utóbb aztán — nagykésőre — nevet adtak a gyermeknek s egyértelműen „exportdrámának” nevezték el azt a színpadi műfajt, amely mintegy két évtizeden át monopóliumot élvezett s elfojtotta az egészséges fejlődés lehetőségét.

Molnár Ferenc volt ennek a drámai műfajnak legtipikusabb, letehetősebb és legszerencésebb kezű művelője. Bravúrosan megoldott társadalmi komédiája: az „ördög” s annak Hegedűs Gyula művészetével tolmácsolt pompás előadása nem méltatlanul alapította meg a fiatal Molnár Ferenc drámaírói hírnevét. A siker azonban megállította az író fejlődésében. A „Farkas” c. komédiájában Molnár Ferenc már csak az ördög újabb változatát adta, a „Liliom”-mal — egy városligeti csirkefogó érzelmes legendájával — pedig

megindul végzetes útján s feltartóztathatatlanul megy a drámai giccs felé, amelynek aztán a „Vörös malom”, a drámai szimbolika e torzszülöttje a koronája.

Többé-kevésbé hasonló lejtőn hanyatlott le többi exportdrámairónk tehetsége is. *Lengyel Menyhért* a „Tájfun” c. exotikus drámájával még világsikert aratott, további drámái azonban már nagyon szűk körre korlátozzák fantáziáját. *Szomorú Dezső* affektált könyvdrámáiból, *Szép Ernő* szirupos színműveiből hasonlóképpen ki kellett ábrándulnia félrevezetett és megtévesztett közönségünknek. De amíg ez a kiábrándulás megtörtént, generációk számára e színműiparosok képviselték a magyar drámairodalmat! Ebben az időben majd minden drámai mű (dráma alatt ezúttal többnyire társadalmi vígjátékokat és komédiákat kell érteni!) a Molnár Ferenc-féle iskola jól bevált recipéje szerint készült. Ki minél tökéletesebben tudta elsajátítani a „mester” bravúrait, a drámaipar műhelytitkait, technikai fogásait, egyszóval minél tökéletesebb rutiniévé tudott válni: annál inkább biztosítva volt számára a siker, az érvényesülés és az ezzel járó naturáliák. Már pedig — mint tudjuk — a színházi tantiémek szempontjából „naturalia non sunt turpia!” . . . E tekintetben a fiatalok között legügyesebb tanítványnak mutatkozott *Fodor László*, akinek vígjátékai sokszor a molnárferenci vígjátékok persziflázaiként hatnak.

Körülbelül az 1920-as évek derekáig színházi életünknek ez az egyik arca. Műfaja a nemzetközi üzleti sikerre pályázó exportdráma, szinte kizárólagos témája a szerelmi háromszög százféle változatban. Íme, ez a minden nemzeti jellegtől mentes kozmopolita áru, melynek már készítése közben, az idegen hangzású neveknek és a cselekmény nemzetközi színterének megválasztásában is a nemzetközi sikerre sandító üzleti számítás érvényesül.

Sajnos, nem sokkal vigasztalóbb drámatermésünknek az a másik fele sem, amely az előbbinek konkurrenciájaképpen kizárólag a hazai, főleg vidéki színházi közönség tömegizlését igyekezett kiszolgálni. Ez az irány, az előbbivel ellentétben itthoni környezetben, u. n. „magyaros” típusok szerepeltetésével igyekezett érvényesíteni a maga szintén középszerű tehetségeit.

Ezt az irányt *Herczeg Ferenc* indította el. Herczeg, akit azóta a hivatalos irodalom mint legnagyobb élő írónkat tisztel, regényei mellett klasszikussá váló „Bizánc” c. drámájával és igazi tehetségét leginkább kifejező „Kék róka” c. franciás könnyedségű vígjátékával alapította meg tulajdonképpeni hírnevét. Drámáinak sorát utóbb számos, vegyes és kétes értékű színművel gyarapította, kezdve a regényéből dramatisztált „Gyurkovics-lányok”-kal egészen a legutóbbi szezonban színre került „Utolsó tánc” c. színművéig.

Herczeg Ferenc nem a klasszikus drámai hagyományokat tovább örökítő Bizánc-cal, sem az elegáns szellemét ragyogtató Kék rókával, hanem a tipikusan középfajú színműveivel, főleg a Gyurkovics-lányok féle színdarab-típussal teremtette meg a maga drámai iskoláját. Neki is, mint Molnár Ferencnek, szép számmal akadtak követői, akik elsősorban a közönségtetszés titkait

igyekeztek ellesni s fenntartás nélkül az olcsó sikerek útjára léptek. Nagy ügyességet árult el e tekintetben *Csathó Kálmán*, akár újsütetű színpadi ötleteit dolgozta fel, akár az „Új Idők” által oly kártékonyán népszerűsített álgenstris, álmagyaros és álerkölcös regényeit dramatizálta. Ugyancsak a Herczeg-féle drámaírói iskola elsekélyesített hagyományait érvényesíti napjainkban még mindig elég eredményesen *Harsányt Zsolt*, könyvkiadóink és színházi ügynökségeink legszorgalmasabb szállítója, aki a divatos életrajzi regényekből is kitermel évente legalább egyet.

Ennek az álmagyaros, álgenstris és álerkölcös irányzatnak éppoly súlyosak a veszélyei az irodalmi ízlés terén, mint a Molnár-féle iskola nemzetköziségének. Hiszen nem csekély részben éppen ezek a Rézi néni, meg Mali néni féle, meg „Te csak pipálj, Ladányi!”-féle avult kabaréfiguráknak köszönhetjük, hogy közönségünk egy része együgyűen bennefeledkezett egy meghamisított táblabíró-világ társadalomszemléletében s oly érzéketlen maradt a Trianon utáni Magyarország égetően időszerű társadalmi problémái iránt. Ennek az irányznak számlájára kell írunk nemzeti hibáink, társadalmi bűneink és mulasztásaink vétkes semmibevevését, könnyelmű elhessegetését és az u. n. „régí úri világ” ostobán elferdített konvencióinak ápolását.

Ezek a visszasságok legszembetűnőbben a magyar filmgyártásban mutatkoztak meg, amely a hejehujázó, vígan tönkremenő, cigányozó és kártyázó magyar apotheozisát gyártotta ki s csinált a külföldön a trianoni Magyarországnak éppen nem előnyös propagandát. — Ha mindehhez hozzávesszük operett- és kabaré-színházaink közismert műfajait, melyeknek belterjes gazdálkodása tenyészette ki végül a Hacsek és Sajó-figurákat: akkor egész sivárságában látjuk magunk előtt azt a vigasztalan merkantilszellemet, mely színházi életünkön elhatalmasodott.

Ilyen körülmények között nem csoda, ha művelt és igényesebb közönségünk idővel csaknem teljesen távolmaradt színházainktól, kikapcsolódott azok életéből s átadta helyét a karzatnak, amely a húszas évek tőzsdei konjunktúrájában a zsöllyék bársonyszékeit és a páholyokat is előzönlötte.

Mindezek ismeretében könnyen elképzelhető az a felszisszenés és az anyagi érdekeltségéknél fogva teljesen érthető ellenkezés, amelyet pár évvel ezelőtt a műkedvelői színjátszást szabályozó hivatalos rendelkezés keltett, midőn a népművelés központi szerve kereken megtiltotta e szellemet, ízlést és erkölcsöt metelyező kabarétréfák és komédiák műkedvelői előadását s az egész amatőr-színjátszást szakszerű ellenőrzés alá rendelte.

Ebben a szellemi sivatagban negyedszázadon át csak elvéve találunk néhány üdítő oázist. Igazi nagy dráma nem jött létre, drámai tehetség kifejlésének e kedvezőtlen viszonyok között nem is volt talaja. Mégis följegyezhetünk néhány irodalmi értékű drámai alkotást és utalhatunk néhány figyelemreméltó tehetség jelentkezésére. Így elsősorban *Móricz Zsigmond* drámáira, amelyek színházi életünkben mindig komoly eseményt jelentenek. „Légy jó

mindhalálíg” c. regényből átírt színműve máig egyedül álló gyermektragédiánk. — Irodalmiság és komoly művészi törekvés emeli ki *Zilahy Lajos* színműveit is. A húszas évek derekán bemutatott „Süt a nap” c. falusi vígjátéka egyik legelső jelentkezése annak a felfogásnak, amely nem minden politikai (természetesen: nemzetpolitikai) tendencia nélkül sürgeti a magyar társadalom veszélyes ellentéteinek és lelki szakadéknak kiegyenlítését. E drámával kezd a magyar színpad ismét a kor szócsöve lenni. — Nem sokkal utána jelentkezett *Bibó Lajos* „Juss” c. már-már a verizmus határain járó parasztdrámájával és Báthory Zsigmondról szóló történelmi színművével. — Ezen az egészségesebb fejlődési vonalon tűnt fel azután néhány más, színpadjainkon azóta otthonossá vált fiatal írónk, mint pl. *Babay József*, akinek további fejlődése azonban több önkritikát és elmélyülést kívánna.

Végre legújabbán örvendetes változás jelei mutatkoznak. Akiktől e fordulatot várjuk, még csak első lépéseiket tették a színpadon, kevésbé gyakorlottak a színműírás mesterségbeli részében, de teljes meggyőződéssel keresik a magasabb értelemben vett dráma új útjait. Kiállításuk valóban eseménye irodalmi és színházi életünknek. Reményt keltenek, hogy a drámától elidegenedett művelt rétegnek visszaadják a hitét és bizalmát, remélünk engedik, hogy egyoldalú könyvkultúrába temetkező vezető értelmiségünk ismét megtalálja az utat az irodalmi élet ősi fórumához: a színházhoz.

Négy nevet említünk a fiatalabb írónemzedékből, akiknek színpadi próbálkozása ezt az óhajtott változást leginkább igéri. Kettő közülök erdélyi: *Nyíró József* és *Tamási Áron*. Nyíró „A Jézusfaragó ember” c. kísérletében egy régebbi novelláját dramatizálta. Forma és szerkezet szempontjából sok kívánnivalót hagy hátra ez a mű, de közvetlen természetérzésével, mély szociális tartalmával, erőteljes koncepciójával és nyelvi szépségeivel az író a dráma hajdani becsülete mellett tesz hitvallást. — Tamási Áronnak ugyancsak kevésbé formatisztelő drámai kísérletei (*Hajnali madár*, *Tündöklő Jeromos*) szintén ezekkel a belső, felfogásbeli, s nem külső, szerkezeti értékeivel mutatja a szükségképi fejlődés irányát. — Másik két drámairónkban hasonlóképpen szépprózánk kiváló képviselőire ismerünk: *Kodolányi Jánosra* és *Németh Lászlóra*. A kompozíciót illetően az ő drámáik is sok tekintetben kifogásolhatók, de szellemükben, felfogásukban, témáik megválasztásában és beállításában, alakjaik megformálásában, a drámai nyelv igényességében eléggé nem méltányolható erőfeszítést jelentenek; komoly törekvést, hogy kiemeljék dráma költésünk kátyúban veszteglő szekerét.

Nem lenne teljes drámairodalmunkról és színházi viszonyainkról adott vázlatos áttekintésünk, ha pár szóval nem utalnánk *vidéki színeszetünk* sekélyességére és válságos helyzetére. Ebben színeszetünk és közönségünk egyaránt hibás. Hibás a színeszet, amely az operetteket s a körüti kabarék olcsó portékáit sajátította ki repertoárként, de még hibásabb a közönség, amely oly kevés fogékonyságot és megértést mutat vidéki színházaink nehézségei iránt

s olykor egészen kicsinyes szempontok miatt veszélyezteti a magyar kultúra e nagyrahitott intézményeinek s munkásainak, a nemzet napszámosságainak törekvéseit.

VIII. Irodalom- és történet-tudomány.

Ha az irodalom a szellemi életnek ily széles területeit fogja át napjainkban s a korábbi műfaji kereteket messze meghaladva, a történelmi, társadalmi, stb. kutatás területeit is sugárkörébe vonta, — természetesen tartjuk, hogy a modern irodalmi szemlélet az irodalmiság fogalmából a tudományos irodalmat sem rekeszti ki. Hiszen az új irodalomtörténeti szemlélet a maga szintetikus látásával és minden szellemi megnyilatkozást egységes képbe foglaló törekvésével, illetőleg az irodalmiság jegyeinek kiterjesztésével maga is elősegítette bizonyos tudományágak, főleg a történetiek irodalmibbá tételét.

A szellemtörténeti irány elvi kérdései felől legalaposabb tájékoztatást nyújt a Hóman Bálint szerkesztette „A történetírás új útjai” c. kiadvány. E kézikönyv a történelem, irodalomtörténet, művészettörténet, egyháztörténet, jogtörténet modern értelmezését és feldolgozó módszereit a legkiválóbb szakemberek tollából ismerteti.

Az irodalomtudomány és a történetírás mai bölceletét néhány szóval közelebbről is megvilágítjuk.

Az *irodalomtörténet* mai formája teljes egészében fenntartja az eddigi tudományos kutatás szempontjait, a szövegek filológiai, forráskritikai, bibliográfiai elemzését és rendszerezését, de mindezt új tartalommal tölti meg: az irodalmi emlékek mélyén lappangó, azokat egységes életfolyamatba ölelő szellem történetével. Ennek a modern felfogásnak legkiválóbb és legeredetibb hazai képviselője *Horváth János*. Legrégibb irodalmunkat, valamint a magyar humanizmust ismertető monográfiái, továbbá a magyar irodalmi népiességről és Petőfi költői pályájáról írt fejlődésrajza az egész magyar irodalomtörténeti vizsgálódásra döntő befolyást gyakorolt. — Horváth János mellett jeles képviselője a szellemtörténeti iránynak *Thienemann Tivadar*, akinek „Irodalomtörténeti alapfogalmak” c. munkája az új irodalomtörténeti felfogás bölceletét adja. Egyébként az általa szerkesztett „Minerva” c. folyóiratban forrt ki legteljesebben a magyar szellemtörténeti iskola. — Ebben az irányban dolgozik *Farkas Gyula* is, a berlini egyetem magyar tanára, akinek összefoglaló magyar irodalomtörténete s legújabb munkája, amely a kiegyezéstől a világháborúig terjedő időszaknak, az „asszimiláció korának” irodalmi életét dolgozza fel, újszerű szempontjai miatt bizonyos körökben igen élénk ellenhatást váltott ki. — Itt emlékezzünk meg (mert jórészt a modern szellemtudományi felfogásból nyert impulzust) *Szerb Antal* erdélyi pályadíjat nyert irodalomtörténetéről, amely az újabb tudományos eredményeket tetszetősen közvetíti a nagyközönség felé, könnyed olvasmányként, mintegy szórakoztató regényként tárva fel irodalmi fejlődésünket. Művének legfőbb fogyatkozása — a

frivolitásig menő szellemeskedés — éppen ebből a közvetlen előadásmódból folyik.

Ezzel a modern irányzattal szemben a régi, pozitívista felfogást képviselik *Pintér Jenő* többrendbeli irodalomtörténeti kézikönyvei. *Pintér Jenő* a pozitívizmus tényiszteletében nevelkedett. E felfogás szerint az irodalomtörténet nem a bennünk élő irodalmi ismeretek öneszmélése, hanem az irodalmi élet termésének minél teljesebb tárháza. — Az újabb irodalomtörténeti művek sorában figyelmet érdemel még *Babits Mihálynak* kétkötetes európai irodalomtörténete. Ezzel szemben *Schöpflin Aladárnak* ugyancsak a Nyugat kiadásában megjelent „A XX. század magyar irodalma” c. könyvét csupán mint a kortársi elfogultság tipikus példáját említjük meg. *Schöpflin* könyve nem egyéb, mint a Nyugat folyóirat írói körének családi Pantheonja.

Az irodalomtudományéhoz hasonló nagy átalakuláson ment át a húszas évek óta nemzeti *történetírásunk* is. A történelmi átértékelés feladatát egy új történetírói nemzedék végezte el, melynek munkásságát elsősorban illúziótlan önismeretre törekvés jellemzi. Ennek az új történetészleléletnek maradandó becsű monumentuma a *Hóman—Szekfü* féle hatalmas Magyar Történet. Újabb történeti irodalmunkból kiemelkedik *Hóman Bálint* nagyjelentőségű Szent István-monográfiája, *Szekfü Gyula* egyéb művei közül pedig Bethlen Gábor-tanulmánya. *Hóman Bálint* és *Szekfü Gyula* nevével kapcsolatosan utalnunk kell a közös kezdeményezésükkel létrehívott s *Szekfü Gyula* szerkesztésében, ill. szellemi irányítása mellett megjelenő Magyar Szemle c. folyóiratra is, amelynek eddigi 12 évi működése igen jelentős szerepet játszik mai magyarságunk szellemi arculatának kialakításában.

Hóman és *Szekfü* Magyar Történetének páratlan sikere készítette a nagy művet kiadó Egyetemi Nyomdat, hogy egy *hungarológiai sorozattal* folytassa a Magyar Történettel megkezdett nemzetnevelési munkát. A nagyszabású tervből eddig a Magyar Földrajz és a Magyar Néprajz sorozatai valósultak meg.

Feladatunkon kívül esik, messzire is vezetne, ha tudományos életünk egyéb területeit is részletesebben ismertetnők. Csupán utalunk tehát arra, hogy tudományos életünk számos más parcelláján is hasonló eredményeket mutat háború utáni fejlődésünk. F fiatal tudósaink ugyanolyan komoly felelősségtudattal veszik ki részüket a magyarság szellemi képének formálásában, a magyar léleknek új szépségekkel és új értékekkel való gazdagításában, mint társaik: a költők és az írók.